
SOCIÁLNÍ ZÁZEMÍ JEDNOTY VÝTVORNÝCH UMĚLCŮ - ROZCHOD S TRADIČNÍ ZÁKLADNOU UMĚLECKÉHO MECENÁŠSTVÍ V ČECHÁCH ?

Zdeněk Hojda

Moje diskusní poznámka navazuje na referát Romana Prahla, přednesený na tomto sympoziu. Rozbor přispívajících členů Jednoty výtvarných umělců v Čechách na základě první vydané výroční zprávy z roku 1849 /1/ nabízí zároveň možnost srovnání s výsledky Jana Havránka v tomto sborníku i se staršími výzkumy Miroslava Hrocha. /2/ Takto založená sonda je odůvodněna neobyčejně těsným spojením, k jakému došlo roku 1848 mezi kulturně aktivními vrstvami národa a představiteli politicky formulovaných českonárodních snah.

Pro účely tohoto výzkumu jsem analyzoval celkem 580 přispěvatelů JUV. Z hlediska místa bydliště nepřekvapí největší podíl Pražanů, kterých bylo 55 %. Na český venkov připadá 28 %, následují ostatní země habsburské monarchie se 6 % a Morava se 4 %. Pouhých 5 příznivců JUV pocházelo ze zahraničí, u zbývajících zůstalo místo bydliště neudáno.

Pohled na profesionální složení téhož vzorku nám poskytne bližší obraz sociální základny českého kulturního života na konci předbřeznové doby. Zkoumaná skupina se zde ovšem zužuje o 143 osob, které povolání neudávají:

Sociální složení přispívajících členů JVU:

/Kromě nezjištěných nebyli do tabulky zahrnuti dva korporativní členové: Slovanská Lípa v Plzni a Čtenářský spolek v Nymburce./

1/ Šlechta, velkostatkáři, nejvyšší úředníci	41
2/ Měšťanství podnikatelé	
a/ obchodníci	46
b/ podnikatelé v průmyslových odvětvích	32
c/ řemeslníci	<u>17</u>
	celkem 95
3/ Svobodná povolání	
a/ lékaři	28
b/ lékárníci	11
c/ advokáti	24
d/ umělecká povolání	+12
e/ vědecká povolání, novináři	<u>7</u>
	celkem 82
4/ Úředníci	
a/ patrimoniální	41
b/ ostatní nižší úředníci	<u>68</u>
	celkem 109
5/ Duchovní	43
6/ Zaměstnanci ve školství	
a/ vysokoškolští a gymnaziální profesoři	11
b/ učitelé, vychovatelé apod.	<u>7</u>
	celkem 18
7/ Důstojníci, vojáci	3
8/ Studenti	10
9/ Mlynáři	7
10/ Námezdní pracovníci, zřízenci	-
11/ Rolníci	-
12/ Rentiéři, majitelé domů	20
13/ Ženy v domácnosti	<u>10</u>
	celkem 438

+ Většina umělců ovšem mezi aktivními členy JVU.

Nejsilnější zázemí nacházela tedy Jednota výtvořných umělců mezi úřednictvem, v kruzích drobné buržoazie a vysokoškolsky vzdělané inteligence. Mezi úředníky jsem zařadil i dost početnou skupinu „technické inteligence“, totiž vojenské i civilní inženýry a zvláště četné železniční inženýry. Ve skupině podnikatelů zaujímají přední postavení stavitelé. Ve srovnání s Hrochovou analýzou přispěvatelů Matice české v letech 1842-1848 /3/ zaznamenáváme v JUV větší počet šlechty, obchodníků a podnikatelů, jakož i příslušníků svobodných povolání, naopak méně reprezentovány jsou sociálně slabší skupiny drobného řemeslnictva, duchovních, učitelů a studentů. Tyto skupiny se ovšem tradičně orientovaly na aktivisty spojené s psaným slovem, podceňovat nelze ani přežívající vědomí o aristokratické výlučnosti výtvořného mecenátu a „nepřipravenost“ měšťanského publika. Je tedy sociální struktura JUV ve shodě s platnou představou o rozhodujícím podílu inteligence a drobné buržoazie na české kulturní aktivitě před 1850, v tomto rámci ovšem zřetelně tíhne k finančně lépe zajištěným vrstvám. Oba výzkumy shodně potvrdily významnou roli, jakou v této fázi národního obrození sehráli úředníci na panstvích jakožto rozhodující kulturně aktivní živel českého venkova. Ve srovnání s okruhem přispěvatelů starší Krasoumné jednoty projevuje se ovšem demokratičtější charakter JUV dost zřetelně. Vždyť v tomto období se skládal okruh aktivních příznivců KJ stále především ze šlechtických mecenášů. /4/ Nejvýraznější rozdíly mezi oběma spolky byly však v rovině národně-politické.

Nejvýmluvnějším dokladem pozoruhodné blízkosti zájmů některých protagonistů JUV s představiteli české politiky roku 1848 je silný podíl členů JUV v prvním českonárodním politickém spolku, ve Slovanské lípě. V prvním řádném výboru tohoto spolku /zvolen 7.5.1848/ setkáváme se s plnou polovinou /17 ze 36/ pozdějších přispívajících členů JUV. /5/ Při doplnění výboru dne 17.9.1848 bylo zvoleno dalších 15 osob, z nich 4 podporovaly posléze JUV. /6/ Mezi těmito nově zvolenými výbory byl i J.V. Hellich, později předseda JUV. Nový výbor ze 16.1.1849 měl pak 60 členů, z nich třetina, celkem 21, patří do okruhu JUV. Byli mezi nimi Hanka, Seidl, František

Havlíček, Rott, Podlipský, z aktivních aktérů JVU obdržel Josef Mánes 108 hlasů a byl zvolen stejně jako znovuzvolený J.V. Hellich, jenž obdržel o dva hlasy méně. /7/ Po osamostatnění JVU na jaře 1849 objevují se také zcela logicky návrhy na rozpuštění VI. umělecké sekce Slovanské lípy, jež takto ztratila většinu svých nejaktivnějších členů. /8/ Díky tomuto osamostatnění přečkala vlastně JVU konec Slovanské lípy, jež byla donucena se rozejít v červenci 1849.

Politický rozkol, který nastal mezi českými umělci na konci předbřeznové doby a manifestoval se v letech 1848-1849 mimo jiné ve složení členské základny Krasoumné jednoty a nově konkurující Jednoty umělců výtvořných, projevoval se nejostřeji ve sporu akademického a protiakademického křídla, v osobní rovině především mezi Rubenem a Hellichem. Takřka symbolicky promítl se tento rozpor i do červnových událostí 1848, v nichž stáli protagonisté těchto dvou křídel na opačných stranách barikád. František Thun v čele národní gardy a Kristián Ruben ve vedení kompanie německé Concordie, jež vystoupila proti demonstrantům po skončení svatováclavské mše 12. června, na druhé straně členové rodiny Pinkasovy na jedné z barikád v Mostecké ulici jen o několik dní později. /9/

POZNÁMKY

- /1/ Výroční zpráva JVU za rok 1849 uložena v ANG pod sign. AA 1386/1.
- /2/ M. Hroch, Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas, Praha 1968.
- /3/ M. Hroch, op. cit., tabulka na s. 45.
- /4/ Tato orientace KJ se odrážela mimo jiné v klientele výročních výstav, srov. Z. Hojda, Kdo nakupoval na výstavách Krasoumné jednoty?, in: Město v české kultuře 19. století, Praha 1983, s. 133.
- /5/ /Konstituční/ Pražské noviny, 21.5.1848, č. 40.
- /6/ ANM, archív Slovanské lípy, protokol schůze výboru SL ze dne 18.9.1848. Srov. též J. Novotný, Slovanská lípa 1848-1849 I-XX, Acta musei Pragensis 75-76, Praha 1975-1976, I., s. 24.
- /7/ ANM, archív Slovanské lípy, protokol schůze výboru SL ze dne 16.1.1849. Též J. Novotný, op. cit., II., s. 22.
- /8/ Návrh Františka Havlíčka ve schůzi výboru SL 30.1.1849.
- /9/ Srov. J. Polišenský, Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848, Praha 1975, s. 176, 178.